

10 de març - 1 de maig de 2007

Dissabte 10 de març, 11 h

Presentació del projecte a càrrec de
Nuria Enguita Mayo, Carles Guerra,
Ursula Biemann i Angela Melitopoulos.

Dimecres 14 de març, 19 h

Visita comentada per als Amics
de la Fundació Antoni Tàpies
a càrrec de Carles Guerra.

Dimecres 21 de març, 19 h

Conferència a càrrec de Lisa Parks.

Més informació sobre el projecte a:
www.fundaciotapies.org

© Ursula Biemann, Angela Melitopoulos i Lisa Parks, 2007.

ZONA B: ALS MARGES D'EUROPA

**FUNDACIÓ
ANTONI TÀPIES**

ARAGÓ, 255 - 08007 BARCELONA
Tel. 934 870 315 - Fax 934 870 009
museu@ftapies.com
www.fundaciotapies.org

Departament de Cultura
i Mitjans de Comunicació

Amb el patrocini de:

Amb la col·laboració de:

el Periódico i DART

Zona B: als marges d'Europa suposa una nova etapa en el projecte d'investigació visual i assagístic iniciat el 2003 per Ursula Biemann, Angela Melitopoulos i Lisa Parks sota el títol *Transcultural Geographies* (Geografies transculturals), centrat en una zona específica delimitada pels Balcans, Turquia i el Caucas; una zona B, segons la denominació de les autores, en els límits de la Unió Europea, un espai de trànsit, de transició i d'experimentació de la zona A, l'Europa unida.

Cada un dels projectes que es presenten en aquesta exposició segueix la trajectòria i la història tant visible com oculta d'infraestructures de comunicació transnacionals, com també les seves repercussions en les múltiples geografies humanes per les quals passen. *Black Sea Files* (Arxius del Mar Negre) d'Ursula Biemann és un treball d'investigació crític recolzat amb imatges i textos, organitzat en 10 arxius de vídeo, sobre la construcció de l'oleoducte BTC (Bakú-Tiflis-Ceyhan). El videoassaig *Contained Mobility* (Mobilitat continguda), de la mateixa autora, excedeix aquest marc i planteja un espai metafòric amb múltiples qüestions presents en aquest projecte –com ara les diferents geografies íntimes travessades per estructures transnacionals de poder i de control, en aquest cas la legislació internacional en matèria d'immigració que genera una massa de desarrelats sempre a la vora o als marges de qualsevol sistema–. *Timescapes* (Cronopaisatges) és un treball cooperatiu que reuneix en un banc d'imatges de més de 25 hores materials diversos sobre l'espai geogràfic comú dels seus autors, procedents de Turquia, Sèrbia, Alemanya i Grècia. Dins d'aquest projecte destaquen els treballs *Corridor X* (Corredor X), d'Angela Melitopoulos, on es planteja una reflexió sobre els espais de la migració en un territori determinat, l'antiga Iugoslàvia, en relació amb el projecte socialista de desenvolupament d'infraestructures; *Behind the Mountain* (Darrere la muntanya), d'Oktay Ince, i *Raw Footage: T[here] | [t]Here* (Vídeo sense editar: Aquí / Allí) del col·lectiu d'activistes VideA, se centren en la migració forçosa i la pressió política exercida sobre les minories locals a Turquia. *Postwar Footprints* (Empremtes de postguerra), de Lisa Parks, és un assaig visual i textual, present a la publicació que acompanya aquesta exposició, sobre les «empremtes» enteses com àrees territorials dins de les quals es poden rebre senyals de satèl·lit, però també com zones marcades per una multitud d'històries humanes que, en el cas iugoslau, adquireixen una major tensió en posar de manifest les xarxes de control sociopolí-

tic en escenaris assolats per la guerra, territoris en part devastats pels mateixos actors que ara imposen el seu domini des de les ones.

Els treballs esmentats emfasitzen la necessitat de pensar d'una altra manera, més complexa i matisada, l'assetjament al qual són sotmesos els espais liminars de les grans regions mundials –vastes zones geogràfiques on la interconnexió de components socials, econòmics, culturals i històrics és més forta i potser més homogènia, i el potencial de civilització de les quals, així com de barbàrie, és més gran–. Aquesta zona B on s'emmarquen els treballs de Biemann, Melitopoulos i Parks és un camp privilegiat d'experimentació ubicat en el punt de trobada de tres grans regions mundials: Europa, la Comunitat d'Estats Independents (que agrupa l'antiga Unió Soviètica) i la regió denominada món àrab-islàmic, una zona atomitzada i sotmesa a extraordinàries mutacions, escenari de guerres i conflictes etnicoreligiosos, i un dels corredors més importants de matèries primeres i de treballadors emigrants amb destinació cap a una Europa en expansió.

Tipografías políticas. Ensayos visuales en los márgenes de Europa és el títol de la publicació que acompanya aquesta exposició, suposa una conclusió possible a les investigacions iniciades a *B-Zone: Becoming Europe and Beyond* (títol de l'exposició que va tenir lloc al KW Institute for Contemporary Art de Berlín) i constitueix una ampliació dels seus resultats en diverses direccions: cap a altres investigacions visuals, en el cas d'Ursula Biemann, amb *Contained Mobility*; cap a noves anàlisis i revisions conceptuals en el cas d'Angela Melitopoulos, que planteja la necessitat d'un nou règim de les imatges com a memòria visual i nexa fonamental d'unió en les narracions de la migració; i, en el cas de Lisa Parks –mitjançant el marc teòric definit per l'estudi dels sistemes de comunicació per satèl·lit i la seva influència en les anomenades «estructures del sentiment»–, en l'extensió de la seva investigació als Balcans en un període de postguerra cap a societats com Turquia i Mongòlia, les quals són al seu torn societats-porta, noves zones B situades en els marges dels grans centres d'influència i on les superestructures de poder conviuen i creen punts de fricció amb les microestructures teixides per milers d'històries humanes.

Negatius d'Europa

Les grans infraestructures de transport i de comunicació ocupen un lloc central en els treballs d'Angela Melitopoulos i Ursula Biemann. Els materials documentals produïts per les dues artistes conflueixen a *Zona B: als marges d'Europa*, resultat d'una investigació col·lectiva en la qual la reestructuració geogràfica d'Europa i els seus marges es presenta com un projecte alhora polític i estètic. Ambdues prenen com a punt de partida importants artèries a través de les quals hi passen persones, béns i altres formes de capital concentrat, com el cru energètic. Aquestes infraestructures solen aparèixer codificades amb línies fermes i ben definides sobre el mapa que uneixen Europa amb la regió del Caucas, Turquia i els Balcans. Però, en el moment crucial, el seu pas a través del territori es percep millor com una seqüència d'espais semiautònoms, amb grans intervals, pauses i buits entre uns i altres. Les dues artistes contribueixen al projecte amb itineraris filmats en els quals el muntatge final presenta algunes diferències radicals. Sobretot pel que fa al sentit que cada una d'elles té de la cohesió territorial i narrativa.

Angela Melitopoulos concentra el seu recorregut al llarg d'un passadís terrestre que uneix Alemanya amb Tessalònica. La ruta –que té una significació biogràfica especial per a l'artista– és més coneguda per la denominació tècnica que la situa entre les grans vies de transport impulsades per la Comunitat Europea. El Corredor X ha estat una de les prioritats de la xarxa paneuropea des dels acords d'Hèlsinki, signats el 1993. En el seu traçat, que discorre des d'Alemanya fins a Grècia, creua zones que pertanyen a l'antiga Iugoslàvia. La conflictitat política dels Balcans ha fet que l'existència d'aquesta via sigui una urgència afegida. El fet que Angela Melitopoulos seguís aquesta ruta en els viatges estiuencs de tornada a Grècia, com tantes altres famílies d'emigrants, atorga al Corredor X una densitat narrativa gens menyspreable. Sobre un solc prim flueixen aspectes biogràfics, històrics, culturals i polítics difícils de segregar.

El resultat de les investigacions d'Angela Melitopoulos queda recollit en una plataforma de treball compartida amb diferents agents a Belgrad, Atenes i Ankara. *Timescapes* –tal com s'ha titulat aquesta complexa xarxa de col·laboracions i aportacions– no cristal·litza en un videoassaig en ús,

sinó que pren forma en una estructura de cooperació geogràficament dispersa, oberta i vinculada a través d'un arxiu d'imatges susceptibles de ser reordenades i remuntades. Respecte a *Timescapes*, *Corridor X* –la peça d'Angela Melitopoulos que presenta més connotacions personals– no seria més que un itinerari possible, un segment sostret de la multiplicitat d'esdeveniments continguts en el marc de *Timescapes*. En l'àmbit pràctic, el funcionament dialògic d'aquesta estructura col·laborativa també convida a considerar *Black Sea Files* d'Ursula Biemann com un projecte afí, assimilable a aquesta plataforma d'investigació. I, si bé les lògiques de producció d'Angela Melitopoulos i Ursula Biemann són diferents, ambdues han compartit el marc teòric que va propiciar *Transcultural Geographies*, en el qual també s'inclouia la investigació de Lisa Parks sobre les infraestructures de la comunicació afectades per les guerres dels Balcans.

Les noves modalitats d'investigació que Angela Melitopoulos i Ursula Biemann encarnen amb els seus vídeos preparen la legitimitat d'una pràctica documental que aspira a tenir funcions pedagògiques. Però la seva no és una pedagogia que imposi ensenyaments, sinó que s'actualitza mitjançant una reorganització social del treball que comporta la fabricació de representacions. Molts dels videoassaigs d'Angela Melitopoulos i Ursula Biemann, com també les investigacions de Lisa Parks, tenen un peu a la sala d'exposicions i l'altre a les dependències d'un departament universitari. Si en el cas de Lisa Parks les seves investigacions posen en dubte la sobirania nacional, en el d'Angela Melitopoulos i Ursula Biemann és la sobirania estètica la que se sotmet al poder del que és social –amb processos de decisió que impedeixen assolir una forma tancada, definitiva i estable.

L'ús recurrent de la doble pantalla a *Timescapes/Corridor X* i *Black Sea Files* dona fe en tot moment de l'existència d'un interval que absorbeix les tensions derivades d'aquestes condicions de producció, i impedeix clausurar el pla de la imatge, com també pensar que una representació allotgi el potencial d'abastar-ho tot. En aquests plans escindits la continuïtat de la visió pateix una interrupció simptomàtica. La geografia capturada en mapes ja no pot ser experimentada com una forma total, sinó com una suma de fragments. En darrera instància, el recurs ens recorda l'ansietat

que implica treballar passant de la teoria a l'acció, dels textos a les imatges, del que és singular al que és múltiple, i viceversa.

Amb tot, malgrat la gran llibertat de moviments que defineixen els viatges d'Angela Melitopoulos i Ursula Biemann, sempre apareix un fil conductor, que a *Black Sea Files* pren cos en la imponent construcció de l'oleoducte BTC (Bakú-Tiflis-Ceyhan). Aquest cop es tracta d'una gegantina canonada de 1.750 quilòmetres que creua tres països i uneix el mar Caspi amb el Mediterrani. De la mateixa manera que Angela Melitopoulos recorre el Corredor X filmant a través del parabrisa del seu cotxe, aquest oleoducte és per a Ursula Biemann el leitmotiv que encadena una sèrie de documents. El control geopolític sobre la regió euroasiàtica i els esdeveniments marginals al voltant d'aquesta conducció amplien el gruix de referències al voltant d'aquesta infraestructura. El flux de cru –sempre en direcció a l'oest– suscita com una línia narrativa potent que competeix amb una constel·lació d'escenes locals.

La gamma de fonts que maneja Ursula Biemann abasta des del que es pot observar a simple vista fins als secrets retinguts per corporacions i governs, entrevistes, xifres i vistes de satèl·lit. Però el que genera un saber nou són les relacions insòlites entre dades conegudes. Desfer l'efecte dels mitjans de comunicació i les diferents disciplines que regulen què pot relacionar-se amb què, aquest és l'objectiu d'una pedagogia col·lectiva que es mou entre imatges i textos.

Però el que no podem perdre de vista és que els dos projectes als quals ens referim aquí, *Timescapes/Corridor X* i *Black Sea Files*, a part de geografies transversals, constitueixen una mena de negatiu d'una Europa constituïda i densa en normes. Les infraestructures o eixos als quals concorren Angela Melitopoulos i Ursula Biemann funcionen com un paradigma narratiu amb cert pes històric concentrat sobre el traçat, en contrast amb la volatilitat, la transitorietat i la precarietat que es desprèn de l'estructura afectiva d'Europa i els seus marges sempre canviants. Els videoassaigs d'aquestes artistes prescindeixen de la creença en una identitat europea sustentada sobre tècniques administratives. Europa no és més que una xarxa basada en un conjunt de projeccions psicològiques, de les quals les mateixes artistes han estat partícips amb les seves biografies.

A *Corridor X*, la recuperació del traçat que formava la gran Autopista de la Germandat i la Unitat està tenyida de nostàlgia per la pèrdua d'una estructura afectiva que, com el cinema de Dziga Vertov a la Rússia postrevolucionària, va produir un imaginari de cohesió en la Iugoslàvia de Tito. La via va ser construïda entre 1949 i 1985 amb la finalitat d'unir les repúbliques balcàniques fins a assolir la frontera amb Grècia. Alguns dels entrevistats per Angela Melitopoulos en aquesta mateixa carretera s'aventuren a definir aquell ambiciós projecte com una ruta l'última funció de la qual podria ser semblant a la d'un espai públic de trobada.

Però si fem cas de Rem Koolhaas, que ha estat implicat en un gran projecte la funció del qual consistia a produir una representació de la història d'Europa i de la Unió Europea, Europa no produeix grans fantasies en aquests moments. El fracàs d'una iniciativa constitucional va significar un toc d'atenció important. Després d'això, la màquina de crear imaginari fa la impressió d'haver-se aturat per un instant. Paradoxalment, en el període actual, el primer producte europeu són les normes que determinen la qualitat del menjar, la qualitat de la comunicació, la qualitat dels drets polítics, la qualitat dels drets dels treballadors, etcètera. Rem Koolhaas està convençut que «aquestes regulacions representen la forma que adoptaran en el futur els intercanvis de poder». Però el cert és que no cal esperar tant. Només cal veure un altre treball recent d'Ursula Biemann, *Contained Mobility*, per adonar-se del que suposa circular per Europa com a il·legal. El vídeo recompon la biografia d'Anatol Zimmerman, un home que inverteix totes les seves energies en demandes successives d'asil. Ell és el que s'anomena una figura «jurídicament inexistent», condemnada a viure en els intersticis d'una legalitat absurda i asfixiant. La decisió de representar la seva llar dins d'un contenidor de mercaderies no només imprimeix una sensació claustrofòbica al retrat d'Anatol Zimmerman, sinó que posa en evidència els efectes perversos d'una definició legal de l'espai europeu. Tot es converteix en una mercaderia estretament vigilada, inclosos els individus.

En tot cas, la representació d'Europa és un problema menor comparat amb el que succeeix en els seus marges. Allà la densitat de les imatges i els testimonis és molt menor. Poques institucions s'ofereixen a restaurar l'ordre narratiu d'aquestes àrees que han estat objecte dels excessos de la violència política exportada des dels centres de poder. Però encara que hi hagués institucions i agents que ho intentessin, ens trobaríem que tal vegada és massa tard per fer-ho amb una base empírica. La memòria, els testimonis i les proves dels esdeveniments del passat han estat neutralitzats per interpretacions històriques successives.

Tal com va dir Felix Guattari en una entrevista realitzada per Angela Melitopoulos i Maurizio Lazzarato arran de la Guerra del Golf el 1991, l'homogeneïtzació de la subjectivitat és la víctima principal que es cobra l'accés gairebé obscè als esdeveniments –com el que en contrapartida explota el règim televisiu actual–. Però, com s'ha pogut veure, aquesta obsessió per capturar l'esdeveniment en la seva forma clàssica i ancorat al temps, ha quedat fora de les intencions dels videoassaigs que aquí s'analitzen. Les pràctiques documentals d'Angela Melitopoulos i Ursula Biemann superen els estrets marges que defineixen una relació de tipus empíric i factual amb els fets.

Fragments del text de Carles Guerra «Negativos de Europa», *Tipografías políticas. Ensayos visuales en los márgenes de Europa* (Barcelona: Fundació Antoni Tàpies, 2007): 143-158.